

4. Іван Перепеляк : матеріали до вивчення творчості поета в курсі «Українська література» для учнів загальноосвітніх шкіл та студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації : метод. посіб. / передм. О. В. Ковалевського ; упорядкув. В. І. Ковальова. – Х. : Майдан, 2002. – 196 с.
5. Кудряшова О. В. Поетика вірша : навч. посіб. / О. В. Кудряшова. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 143 с.
6. Мовчан П. Слово мертво і живе / П. Мовчан // Світо-Вид. – 1990. – Вип. I. – С. 71–79.
7. Моренець В. П. До теоретичних аспектів сучасної лірики / В. П. Моренець // Слово і час. – 1995. – № 1. – С. 63–71.
8. Перепеляк І. М. Вірші, поеми / І. М. Перепеляк. – Х. : Майдан, 1999. – 528 с.
9. Тома Л. Життя в обіймах смерті. Великі проблеми й вистраждані істини / Леонід Тома // Літ. Україна. – 2009. – 19 берез.
10. Якубський Б. Наука віршування / Б. Якубський. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2007. – 207 с.

Литвинюк Людмила. Проблемы художественного миропонимания как синтез особенностей идиостиля Ивана Перепеляка. Стаття посвящена дослідженню широкого спектра соціальних, морально-естетических проблем поезики Івана Перепеляка в освітленні аспектів національної проблематики, обзначенної глибоким філософським підходом к проблемам бытия, острым ощущением исторического прошлого и современности.

Ключевые слова: лирика, национальный герой, колористика, портретные стихи, художественная деталь, лейтмотив.

Lytvynyuk Lydmila. Problems of artistic outlook as synthesis of features Ivan Perepelyak's idiosyle. The article is devoted research of wide spectrum of social, morally aesthetically and human problems poetics of Ivan Perepelyaka in illumination of aspects of national problems, deep philosophical approach to the problems of life, acute sense of history and modernity. The original landscape lyric poetry of Ivan Perepelyaka is investigated in the article.

Key words: lyric poetry, national hero, portrait verses, artistic detail, leit-motif.

УДК 821.161.2 – 193.09

Галина Микитюк

БАРОКОВИЙ КОНСЕПТИЗМ ПОЕЗІЇ ДАНИЛА БРАТКОВСЬКОГО

У статті проаналізовано особливості літературного бароко та його основної жанрової форми – епіграми, з'ясовано явище концепту як засобу дотепності в

епіграмі, виявлено його у віршах Д. Братковського та проаналізовано їх у формально-стилістичному аспекті.

Ключові слова: концепт, концептизм, Данило Братковський, епіграма, бароко, гра слів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Концептизм – один із впливових напрямів літератури (насамперед поезії) бароко, що досяг помітного розвитку в літературі Іспанії Золотої доби. Визначним лідером іспанського концептизму вчені вважають Франсиско де Кеведо [7, с. 49–50].

Концептизм наявний і в українській літературі XVII ст. з деякими відмінностями, зумовленими національно-культурними особливостями слов'янських літератур. Теоретичні засади концепту опрацювали автори давніх українських поетик [4]. Концепт – слово латинського походження. Первісна його форма – «conzeptus», первісне значення – «задум». В іспанській мові «conzeptus» змінився на «concepto» (концепто), а в італійській став звучати як «concetto» (кончетто) [7, с. 51]. Українські теоретики літератури розуміли це поняття як «узгоджене неузгодження», тобто поєднання непоєднуваного, та подавали учення про концепт у розділах, присвячених мистецтву епіграми [4, с. 165].

Зважаючи на те, що епіграма набула великого поширення в українській літературі періоду бароко, особливо в другій половині XVII ст., виникає потреба осмислити твори цього жанру в проекції на концепт і концептизм. На жаль, сьогодні ця проблема залишається відкритою. Деяких її аспектів торкалися у своїх працях Д. Чижевський [8, с. 25], Р. Радишевський [6], Т. Рязанцева [7].

Творчість такого визначного майстра в жанрі епіграми (пол. «fraszka» – «фрашка»), як Данило Братковський у зазначеному аспекті поки що не вивчалася. З огляду на це актуальність нашого дослідження визначається вагомістю явища концептизму в контексті європейської барокової літератури; важливістю цього явища для осмислення національного літературного процесу другої половини XVII ст., а також браком спеціальних робіт, які б висвітлювали творчість Данила Братковського крізь призму концептизму.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Поетична спадщина давньоукраїнського поета Данила Братковського, який залишив по собі єдину збірку польською мовою «Świat po czesci przeyzrzany» («Світ, по частинах розглянутий») (Краків, 1697 р.), не раз привертала увагу дослідників. Науковці писали про драматичну долю поета й патріота

(В. Антонович, В. Липинський, О. Рисак, О. Компан, М. Жулинський), робили ідейно-художній огляд збірки (М.Корпанюк, В. Шевчук, Н. Яцук), звертали увагу на барокові підтексти митця (В. Шевчук), аналізували метафізичні грані його поезії (Г. Калантаєвська, О. Яковина), характеризували образну систему епіграм Д. Братковського та місце його творчості в системі духовних цінностей бароко (Л. Семенюк). Про використання концепту в епіграмах Д. Братковського, а тим більше про приналежність його до напряму концептизму в українській літературі досі не йшлося.

Мета статті – дослідити бароковий концептизм поезії Данила Братковського. Зважаючи на широту порушеної проблеми, зупинимося на формально-стилістичному її аспекті.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**: розкрити особливості літературного бароко в Україні; визначити місце епіграми в жанровій системі барокової поезії; з'ясувати явище концепту як засобу дотепності в епіграмі; виявити у віршах Д. Братковського барокові концепти та проаналізувати їх у формально-стилістичному аспекті; показати роль барокових концептів у досягненні дотепності, вишуканості, словесної гри у творах митця.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Епоха бароко для української літератури стала періодом гуманізації та секуляризації. У цей час відбулося її ознайомлення з античною спадщиною. Українським авторам стали відомі сюжети й образи античної міфології. Щоправда, багато з них було сприйнято в опосередкованому, християнізованому вигляді з європейських джерел XVI – XVII ст., тому засвоїлося без боротьби, закріплюючись в українській літературі у досить-таки чудернацькому вигляді [8, с. 240]. Характерний приклад такого «симбіозу» – вірш Л. Барановича «Що бог поганський, що християнський», у якому дивовижно поєднані християнські і язичницькі елементи.

Доба бароко в Україні позначена активною реконструкцією жанрів і форм літератури, їх модернізацією, наближенням до європейських стандартів. Для формування українського варіанта літературного бароко велике значення мали не лише античні та західноєвропейські впливи, а й політичні, релігійні, соціокультурні обставини місцевого характеру. Не можна лишити поза увагою й активну взаємодію української літератури XVII ст. з фольклором, яка позначилася на формах і жанрах тогочасної поезії, у тому числі епіграматичної.

Спроби систематизувати жанри і форми тогочасної української літератури робилися неодноразово. Започаткував цю справу професор В. Перетц. Він виділяв в українській книжній поезії тих часів три групи: а) полемічні твори публіцистичного характеру (пов'язані з полемічною літературою); б) вірші на теми священних книг (духовна поезія); в) поезії світські (твори панегіричного й емблематичного характеру) [7, с. 60]. За уточненням Д. Наливайка, «до останньої групи входили вірші тих жанрів, які належать до поширених у поезії європейського бароко» [5, с. 15].

Детальнішу жанрово-тематичну класифікацію поезії українського бароко розробив В. Кречотень. Вона включає чотири групи, які враховують поступове ослаблення «церковності» та наростання світських, соціальних і особистісних елементів:

1. Поезія духовна (релігійно-філософська, церковно-панегірична, полемічно-публіцистична) – від гімнів до напівпародій в дусі народних пісень.

2. Етикетна поезія (панегірики, оди, посвяти, поминальні плачі, пасквілі, поздоровчі твори у бурлескному, пародійному тоні).

3. Суспільно-політична поезія (вірші про сучасність, воєнно-політичні та історичні події).

4. Поезія індивідуального життя (твори соціально-побутової тематики, вірші про кохання) – в основному елегійна [3, с. 221].

Подібно до інших учених, В. Кречотень відзначив особливу роль епіграми в українській поезії XVII ст., широке її розповсюдження та високий рівень розвитку. Жанр епіграми став новим для українського бароко і був запозичений якщо не з античної скарбниці, то з новоєвропейської літератури – варто згадати латинського епіграматиста Джона Овена.

Цікаве визначення цього поетичного жанру знаходимо в київській поетиці 1685 р. «Кастальське джерело»: «Епіграма – це узгоджене неузгодження або неузгоджене узгодження, що містить у собі похвалу чи осуд чого-небудь». Проте Ф. Прокопович та М. Довгалевський подають дещо інше і більш поширене тлумачення: «Епіграма – це опис якоїсь речі, події або особи віршем, який у кінці подає щось особливо влучне або дотепне» [2, с. 59].

Визначальними рисами епіграми вважаються стислість, вишуканість («приємність») та дотепність. Щодо стислості, то тут не було певної однастайності: вона могла бути і тридцяти- і однорядковою;

усе залежало від теми твору та майстерності автора. Найкращою ж вважалася та епіграма, від якої не можна було нічого відняти і нічого додати.

«Приємність» епіграми пояснюється нанизуванням словесних прикрас і відповідного ритму. До найяскравіших словесних фігур і тропів, що використовувалися в епіграмі, належать метафора, персоніфікація, алегорія, апострофа, апосіопеза, вигук, риторичне питання тощо.

Квінтесенцією епіграми стає дотепність, що традиційно містилася в клаузулі твору. Саме вона безпосередньо стосується явища концепту.

У європейській літературі явищу дотепності були присвячені цілі трактати, які закладали фундамент нової поетики. Серед них «Дотепність, або Мистецтво вишуканого розуму» (1648 р.) іспанського філософа Б. Грасіана та «Підзорна труба Аристотеля» (1655 р.) Е. Тезауро. Дотепність вважалася основою художнього пізнання дійсності. Один із найвизначніших ліриків бароко – італієць Дж. Маріно – винахідник терміна «кончетто» (італійський варіант – *concetto*, паралельно вживалось іспанське *concepto*, латинське *conceptus*) – словосполучень з неочікуваними мовленнєвими зворотами, парадоксальними епітетами, оксиморонами [4, с. 160].

У вченні про концепт автори українських поетик переважно наслідували польського теоретика бароко М. Сарбевського, автора латиномовного трактату «*Praecepta poetica*» (20-ті роки XVII ст.). Про концепт писали Ф. Прокопович «*De arte rhetorica*», 1706 р.; Н. Трояновський «*Via poetarum*», 1723–1724 рр.; М. Довгалевський «Сад поетичний» (цвіт 3, плід 7; 1736–1737 рр.) [7, с. 64].

Концепт повинен викликати у слухачів здивування і захоплення. Здивування породжується неузгодженням речей, диспропорцією, дисгармонією, а захоплення – узгодженням цих протилежностей. Крім того, згідно з ученням авторів давніх українських поетик, концепт має бути чітким, зрозумілим, недвозначним, тоді він буде приємним для слухача, а інакше він перетвориться в загадку і втратить своє значення – вплив на людський розум через емоції.

Свої епіграми-«фрашки» луцький поет будує за принципами стилю барокової естетики, про що свідчить досконала граматично-змістова будова строф, гра слів та реплік. Але найчіткіше у його поезіях простежується бароковий феномен концептизму, який виступає ядром чи не кожного твору.

Повтори та протиставлення, за спостереженням Д. Чижевського, «надають ясності ходу думок та роблять епіграму гострішою», «пікантішою». Вони «не повинні робити притиск безумовно на важливих поняттях вірша», але «не мають підкреслювати цілком випадкове, побічне» [9, с. 38]. У поезії Данила Братковського «Про вільну еклекцію в короні польській» заключні строфи фактично побудовані на паронімічному повторенні граматичного рівня (а в передостанній стрічці – ще й на протиставленні: *вільно – не вільно*): *Дав Пан-Бог вольність в Польщі шляхтичеві, Волю віддав тим в руки розумові. Вільно чинить зло, розум те закаже, Зла то є вольність, покарна укаже. Вільно обрати, та не вільно брати / Нашу присягу – треба, ах, вмирати!* [1, с. 45].

Інокли повтори поєднуються із влучним висловом, нанизуючись одне на одного, чим увиразнюють афористичний висновок поезії: *Яструба буде шуліка боятись: Рушить шуліка, мчить яструб догнати* [1, с. 73].

Повтори слів зі спільним коренем та похідною семантикою чи етимологією – характерна ознака концептів у творах Д. Братковського. Наприклад:

- 1) *... в губу дасть пані кохана,
З кохання чинить, кохаючи пана* [1, с. 77].
- 2) *... є мед від меду – по-різному важить.
Мед різний з різних квіток набирають...
В нім зела різні, також перебори:
Той гра, кричить той, той – спать до комори* [1, с. 151].
- 3) *«Всяк хоче, – каже суддя, – в суддях бути,
За сто літ там вам судді не здобути* [1, с. 177].
- 4) *Є матір – розкіш дочасно, по часі –
Тягар нещасний і утиск в нещасті* [1, с. 287].

Інші повтори є більш однотипними і схожі з подібними народно-пісенними прийомами (в четвертому прикладі маємо ще й анафору):

- 1) *...вовк вовка хвалить, і рись рись похвалить* [1, с. 169].
- 2) *Гей, Боже, Боже, всяк зна – тебе знаєм,
Змилуйся, Боже, над нами благаєм* [1, с. 277].
- 3) *Злий непобожний зло чинить, як шельма
Хай же він завше боїтсья зла вельми* [1, с. 319].

Простежуються і двомовні повтори: латинізми разом з українізмами. У перекладі В. Шевчука маємо («Про Любельський дзигар»): *Ad horam (до часу) тільки, поки hora (час) прийде, Змилуйся, пане, що час той проїде* [1, с. 101].

Повторюються й цілі реченнєві сполуки, особливо в тих творах, які короткі за обсягом («До доброго посла»: «*мов правду і не бійся...*»), або ж риторичні питання (чи частини питань) на початку строф («Світ. Хто добрий рицар?..»). Найяскравішими зразками масового повторення лексем з певним стилістичним навантаженням є «Фортель» та «Фіглі».

Протиставлення, на яких побудовано концепт, мають теж різний характер. Є такі, що виконують функцію рядкового обрамлення: *Хвалити будуть, поки вина стане, Не стане ж, будуть ганити тебе пане* [1, с. 59].

Цікавими є зразки суцільного рядка-концепта, побудованого лише на протиставленні: *То неподобно й гадати те шкода. Вогонь справоруч, ліворуч же – води* [1, с. 273].

Джерелом творення цих засобів найчастіше виступають іменники, субстантивовані прикметники та дієслова. Протиставляються не лише поодинокі слова для увиразнення думки, а й словосполучення та репліки. Найчастіше маємо протиставлення суспільних станів, посад та висміювання негативних людських рис, zdeформованої суспільної моралі, що є лейтмотивом усієї збірки поета:

- 1) *Простак-нужденник не знає глагола,
Теолог – розкіш, як перша є школа* [1, с. 81].
- 1) *Трави був нижчий, тепер-бо вельможний,
Був тихий, скромний, а зараз пан можний* [1, с. 153].
- 1) *Кричав із грішми, на те всі мовчали,
Мовчши без грошей, одначе прогнали* [1, с. 207].
- 2) *Жебрак не має, пан – краю не видно,
В момент убогства є свідки* [1, с. 255].

Є й цікаві анімалістичні протиставлення, що апелюють знову ж таки до людських вад:

- 1) *Вроджений з того пияк в неї вродить
Сокіл напевне із сов не виходить* [1, с. 91].
- 2) *Браття шляхетні так вістять до слова:
«Де літа сокіл, не літають сови»* [1, с. 257].
- 3) *Зайці тихенькі згрями не ходять,
Вовки драпіжні купую – і шкодять* [1, с. 189].
- 4) *Стареньким – кури, молодшим – курчата,
Старому – голуб, а цим – голуб'ята* [1, с. 267].

Особливе місце в протиставленнях займає лексема «*міх*», що в різних контекстах буквально означає «*гроші, статки, багатство*» або ж «*хабар*».

У наведених нижче рядках маємо не лише станове протиставлення, а й антропономіативне: польське ім'я багатого шляхтича та українське бідного волинського селянина: *Міх – це Франтішек, а вбозтво – Кіндрат, Той – пан політик, а простий – псу брат* [1, с. 93].

Деякі протиставлення будуються на опозиції земне–божественне, що є однією з ідейних особливостей епохи бароко: *Ляжу хай сміттям до ніг твоїх, Боже, Терни ж бувають, де гарні є рожі* [1, с. 179].

Маємо й цілі епіграми-протиставлення, як-от «Світ. *Світе, світе, що ти робиш...*». Таким чином, повтори та протиставлення є важливим джерелом концептизму Братковського і увиразнюють ті суспільні проблеми, на яких акцентує автор.

Метонімія у концептах Д. Братковського в основному виражає позначення грошових одиниць або реалії торгових відносин, при цьому переносить своє значення із загального на конкретне і навпаки:

- 1) *Без грошей марне, дешево чи цінне,
Гріш – аргументи, без того все плинне* [1, с. 89].
- 2) *А світ прониклий на те відповідає:
«Біда й тривога без міха буває»* [1, с. 113].

У віршах поета знаходимо виразну метонімію на позначення предметів побуту та господарства. До прикладу, за допомогою метонімії найменується кінь у мовленні персонажів епіграми та одяг шляхтичів і підлеглих:

- 1) *«А той, брательку, в підчашого того,
Одна вуздечка – мають за дурного»* [1, с. 61].
- 2) *А соболі скинь, вбери серм'яжину –
У справі малій почнуть тяганину* [1, с. 279].

Ці приклади показують вагомість засобу метонімії для досягнення майстерності вислову.

Про майстерність використання гри слів у Л. Барановича свого часу писав Р. Радишевський [6]. Не поступається своєму сучаснику у застосуванні цього прийому і Д. Братковський. Використання звукової, лексичної або граматичної форм слів, а також частин слів, фразеологізмів, синтаксичних конструкцій для створення концепту теж є поширеним і часто застосовуваним явищем у віршах поета. Гра слів представлена майже на усіх мовних рівнях, навіть на синтаксичному:

- 1) *Як ти, о гріху, признати це мушу,
Б'єш, палиш, топши і тіло, і душу* [1, с. 107].
- 2) *Вино, мед, племінь, солома – це жінка.
Вогнем солома пала вельми стрімко* [1, с. 59].

Омонімія використовується рідше, але в оригінальний спосіб: *Бий головою, будеш тож здоровий, Схили хрестові хрест – і лік готовий* [1, с. 107].

У вірші «Спокута» Данило Братковський мимоволі сам пише про «гру слів» та заодно «метонімічно» творить концепт в останньому рядку. Шкатулки, тобто земні багатства, гроші, після страшного суду будуть непотрібні для грішників: *Не плац, але плач – літери тут збились, Вже там шкатули нічий лишились* [1, с. 273]. Прикметно, що поет розуміє гру слів не лише як образно-стилістичний прийом, а насамперед як засіб сатиричного змалювання дійсності.

Найдобрініше Д. Братковський застосовує у висновках до своїх віршів влучні вислови, часто перефразовані з української мови на польську або із народної на власну, авторську. Майстерно представлені сентенції так званого «професійного стилю», тобто в епіграмах, присвячених представникам певного виду діяльності («До писаря», «До скарбника», «До підстарости», «До прокуратора» і под.). Наведемо найяскравіші з них:

- 1) *Пера не знаю – дірку в мішку маю* [1, с. 65].
- 2) *Без гроша скарбник – дурень* [1, с. 65].
- 3) *Як без калитки – мають за дурного* [1, с. 61].

Більшість таких концептів покликані виховувати читача й тому містять моралізаторські настанови та застереження від негативної поведінки людини:

- 1) *Нема орацій йому у мозківні.
В скупого гості вужу в хаті рівні* [1, с. 79].
- 2) *Юна старому – це як до кожушка
Ветхого шити молодого смушка* [1, с. 205].
- 3) *Хміль той безбожний зроста не на краще,
Злодій ніколи нічого не клав ще* [1, с. 125].

Ще одна особливість концептів цього виду полягає в тому, що сам концепт часто і стає фразкою («Покласти пальця на вустах своїх», «Хто стереже уста твої...», «Золота правда», «Майбутній вік»). Оригінальним з цього погляду є вірш «Конверсація» (тобто бесіда, розмова), що побудований на протиставленні ключових понять: *Як важко бути вівці між вовками, Так і цнотливим поміж лайдаками* [1, с. 297].

Іноколи концепт-сентенція виноситься у заголовок епіграми, чим нівелюється у висновку («Олень у піст строгий, уколяться роги», «Нащо марного збираєш, коли в моменті вмираєш?»).

Як бачимо, Д. Братковський не лише опанував мистецтво концепту, поширене у ті часи, а й сприяв розвитку цього явища на національному

грунті. Залежно від контексту він вдається до таких засобів і прийомів вислову, як повторення, протиставлення, метонімія, гра слів, вислови-сентенції, котрі були найбільш ефективними, дотепними, цікавими для читача, доносили авторські думки та ідеї, якнайкраще відповідали основним завданням барокової поезії автора.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Концепт як спосіб сприйняття та вираження будь-якої реалії не відокремлено, а у співвідношенні з іншими, давав ключ до розуміння краси й гармонії, яка, на думку теоретиків бароко, полягала в довершеному сполученні несполучуваних речей. За допомогою концепту можна було сполучити все, навіть поєднати протилежності. А оскільки епіграма передбачала також лаконічність та афористичність вислову, то концепт поєднувався з іншими формально-стилістичними прийомами, зокрема, з повторами, метонімією, грою слів тощо.

Усі ці засоби і художні прийоми характерні для епіграм-«фрашок» давньоукраїнського поета Данила Братковського. Перевагу у творенні цих концептів мають такі художні засоби, як протиставлення, повтори, сентенції або ж народні приказки; периферію займає гра слів та метонімія.

Таким чином, ми наголошуємо на першорядній ролі барокових концептів як засобу досягнення словесної вишуканості в епіграмах поета. Вважаємо, що з цього погляду Данило Братковський перегукується з іншим бароковим поетом, своїм сучасником – Лазарем Барановичем. Спорідненість стилістики творів обох давньоукраїнських поетів дає змогу констатувати існування українського варіанта концептизму – впливового напряму європейської поезії доби бароко.

Обраний аспект наукового дослідження вважаємо доцільним і перспективним. Подальші наукові дослідження варто проводити в напрямі глибшого з'ясування ролі виражальних засобів та образної системи епіграм Братковського для передачі складних і суперечливих тем та проблем барокової епохи; виявлення типологічних подібностей метафізичної творчості Л. Барановича й епіграматичної спадщини Д. Братковського; залучення до аналізу творів інших барокових поетів (наприклад, І. Величковського), щоб з'ясувати базові засади українського варіанта концептизму.

Джерела та література

1. Братковський Д. Світ, по частинах розглянутий. Фототипічне видання. Переклад. Джерела. Студії / Д. Братковський. – Луцьк : Вол. обл. друк., 2004. – 464с.

2. Довгалевський М. Поетика: (Сад поетичний) / М. Довгалевський ; пер. В. П. Маслюка. – К. : Мистецтво, 1973. – 435 с.
3. Кречотень В. Українська книжна поезія кінця XVI – початку XVII ст. / В. Кречотень // Кречотень В. Вибрані праці. – К. : Обереги, 1999. – С. 206–239.
4. Маслюк В. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої пол. XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / В. Маслюк. – К. : Наук. думка, 1983. – 284 с.
5. Наливайко Д. Становлення нової жанрової системи в українській літературі доби Барокко / Д. Наливайко // Українське барокко : матеріали I конгресу МАУ. – К., 1993. – С. 12–21.
6. Радишевський Р. П. Бароковий концептизм поезії Лазаря Барановича / Р. П. Радишевський // Укр. літ. бароко. – К., 1987. – С. 156–177.
7. Рязанцева Т. Змалювати думку... (Концептизм як напрям метафізичної поезії в літературі Європи доби Бароко) / Т. Рязанцева. – К., 1999. – 144 с.
8. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму / Д. Чижевський. – Тернопіль : Феміна, 1994. – 480 с.
9. Чижевський Д. З історії української епіграми / Д. Чижевський // Чижевський Д. Українське літературне бароко : вибрані праці з давньої літератури. – К. : Обереги, 2003. – С. 35–57.

Микитюк Галина. Бароковий концептизм поезії Даниїла Братковського. Концептизм – одно из влиятельных направлений литературы (прежде всего поэзии) барокко, что достигло заметного развития в литературе Испании золотого века. Концептизм присутствует в украинской литературе XVII века с некоторыми особенностями, обусловленными национально-культурной спецификой славянских литератур. В статье проанализированы особенности украинского литературного барокко, определено место эпиграммы в жанровой системе барочной поэзии. Обрисовано явление концепта как средства остроумия в эпиграмме, зафиксировано это явление в стихах Д. Братковского и проанализировано их в формально-стилистическом аспекте. В достижении изысканности, словесной игры и остроумия в произведениях поэта барочные концепты сыграли основную роль.

Ключевые слова: концепт, концептизм, Даниил Братковский, эпиграмма, барокко, игра слов.

Mykytyuk Halyna. The baroque conceptism of Danylo Bratkovsky's poetry. Conceptism – one of the influential direction of Baroque literature (especially poetry), has reached a significant development in Golden edge of Spanish literature. Conceptism available in Ukrainian XVII century's literature with some differences, caused by national and cultural characteristics of Slavic literatures. An article analyzes the characteristic of Baroque literature, determined the epigram in the genre system of baroque poetry. It was found the phenomenon of concept as the way of the wit in the epigram, It was found in the lyrics of D. Bratkovsky and analyzed it in

formal and stylistic aspects. Baroque concepts played a major role in desire to elegance, wordplay and the wit in works of the artist.

Key words: concept, conceptism, Danylo Bratkovsky, epigram, baroque, wordplay.

УДК 821

Марія Моклиця

ФОРМАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ВІРШОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

Йдеться про відому в науці дилему «між ідеєю і формою» (М. Рудницький), яка в кожному часі і контексті набуває іншого втілення. У сучасному українському віршознавстві (принаймні, у багатьох дисертаційних роботах) простежується тенденція до обмеження статистичними підрахунками. Цей процес має місце також у численних мовознавчих дослідженнях поетичного слова. Тут форма прагне зажити власним життям, без жодних зобов'язань щодо конкретного змісту. Тим часом будь-який підрахунок елементів поезики конкретного поета є переведенням процесу пізнання зі сфери змістово-формальної цілості у сферу абстрактних величин, які певною мірою відбивають якості твору, але водночас розривають його на два автономні об'єкти, внаслідок чого форма й набуває самодостатності. Дослідник поезії не може не бути формалістом, але мусить бути свідомий тих обмежень, які містить у собі опис формальних елементів. Об'єкт дослідження для віршознавця – тонка грань між змістом і формою, те місце, де їхня зустріч породжує (чи не породжує) мистецький твір. Саме віршознавці покликані мати справу з тонкою матерією поезії, виявляти її таємничу природу, а отже брати на себе відповідальність за загальну оцінку твору. Сенс вивчення поезії в тому, щоб виявляти нові смисли, які утворюються лише у талановитому тексті, лише через виникнення нових численних перетинів слова зі словом. Потрібен арсенал методик, які посувають у поле зору дослідника не лише структуру, а й значення цілісного твору.

Ключові слова: форма, зміст, формалізм, цілісність, оцінка, віршознавство, аналіз.

Постановка наукової проблеми та її значення. З давніх-давен існує в культурі наука віршування. Але протягом тисячоліть це поняття вживалось у значенні «вміння складати віршовані твори». Звісно, там, де існує вміння віршувати, неминуче з'являється й інший аспект – оцінний, значно ближчий до нашого розуміння слова «наука». Але і саме вміння, і його оцінка ще не є наукою у сенсі усвідомленого пізнання природи окресленого об'єкта. Проте вміння віршувати, яке базується на володінні численними формальними засобами і вико-